

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS

Teisės fakultetas

VYTAUTO DIDŽIOJO
UNIVERSITETAS

Teisės fakultetas

GLOBALIZACIJOS IŠŠŪKIAI BAUDŽIAMAJAI JUSTICIJAI

Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės,
bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais
rinkinys

VALSTYBĖS ĮMONĖ
REGISTRŲ CENTRAS

Vilnius, 2014

Rekomenduota spausdinti

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto tarybos
2013 m. rugsėjo 12 d. posėdyje (protokolas Nr. 1),
Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto tarybos
2013 m. rugsėjo 17 d. posėdyje (protokolas Nr. 1T-1),
Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto tarybos
2013 m. rugsėjo 6 d. posėdyje (protokolas Nr. 1).

Recenzentai

Doc. dr. GINTARAS GODA Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedra	Doc. dr. EGIDIJUS BIELIŪNAS Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedra
Dr. ANDREJUS GORBATKOVAS Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedra	Prof. dr. ARMANAS ABRAMAVIČIUS Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedra

Rinkinio autoriai

JONAS PRAPIESTIS, GINTARAS ŠVEDAS, OLEG FEDOSIUK, AURELIJUS GUTAUSKAS, RIMA AŽUBALYTĖ, RAIMUNDAS JURKA, ROMUALDAS DRAKŠAS, EDITA GRUODYTĖ, PRANAS KUONIS, REMIGIJUS MERKEVIČIUS, GINTAUTAS SAKALAUSKAS, ILONA MICHAILOVIČ, PAVELAS KUJALIS, JOLANTA ZAJANČKAUSKIENĖ, EGLĖ LATAUSKIENĖ, RITA ALIUKONIENĖ, ANDŽELIKA VOSYLIŪTĖ, MARINA GUŠAUSKIENĖ, ERNESTAS RIMŠELIS, ARTŪRAS PANOMARIOVAS, JUSTAS NAMAVIČIUS, TOMAS GIRDENIS, AUŠRA KARGAUDIENĖ, SILVIJA GERVIENĖ, MINDAUGAS BILIUS, ALBERTAS MILINIS, EGIDIJUS LOSIS, JURGITA SPAIČIENĖ, ANDRIJUS STOLIAROVAS, MINDAUGAS GIRDAUSKAS, MARIUS KUZMINOVAS, NERINGA PALIONIENĖ, SIMONA ŽIŽIENĖ.

Leidinio redakcinė kolegija

Vyriausiasis mokslinis redaktorius

Prof. habil. dr. **GINTARAS ŠVEDAS**, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto prodekanas, Baudžiamosios justicijos katedros vedėjas

Redakcinės kolegijos nariai

Prof. dr. **JONAS PRAPIESTIS**, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedra

Prof. dr. **RIMA AŽUBALYTĖ**, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto dekanė

Prof. dr. **RAIMUNDAS JURKA**, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso institutas

Prof. dr. **EDITA GRUODYTĖ**, Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedros vedėja

© Autorių kolektyvas, 2014

© Viršelio dizainas Jūratės Juozėnienės, 2014

© VĮ Registrų centras, 2014

ISBN 978-9955-30-131-8

TURINYS

<i>Pratarmė</i>	7
I. BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS BENDROSIOS DALIES IR BAUSMIŲ VYKDYMO KLAUSIMAI	9
JONAS PRAPIESTIS Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijos reikšmė baudžiamojoje justicijoje	11
OLEG FEDOSIUK Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso galiojimo dešimtmetis: pamąstymai apie nepasiteisinsius lūkesčius, esamą būklę ir tolesnę raidą	27
GINTARAS ŠVEDAS Europos Tarybos baudžiamosios teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai justicijai	43
EDITA GRUODYTĖ, NERINGA PALIONIENĖ Riboto pakaltinamumo sampratos problematika lyginamuoju aspektu	57
ILONA MICHAILOVIČ Atkuriamojo teisingumo galimybės baudžiamojoje justicijoje	77
PAVELAS KUJALIS Profesinių pareigų vykdymas kaip baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė baudžiamosiose bylose	91
JUSTAS NAMAVIČIUS Baudžiamojo įstatymo galiojimas erdvėje	103
GINTAUTAS SAKALAUSKAS Globalizacijos įtaka laisvės atėmimo bausmės vykdymui	123
II. BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS SPECIALIOSIOS DALIES KLAUSIMAI	141
AURELIJUS GUTAUSKAS Nusikalstamo bankroto kvalifikavimas ir įrodinėjimas	143
RITA ALIUKONIENĖ Sunkaus sveikatos sutrikdymo sudėties, numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 135 straipsnyje, subjekto samprata	155
ANDŽELIKA VOSYLIŪTĖ Vagystę kvalifikuojančio požymio didelės vertės turto samprata teisės moksle ir teismų praktikoje bei kai kurie kvalifikavimo ypatumai	169
TOMAS GIRDENIS Nužudymo vienu ar keliais smūgiais kvalifikavimo problemos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje	187
JURGITA SPAIČIENĖ, ANDRIJUS STOLIAROVAS Baudžiamoji atsakomybė už karinės tarnybos vengimą Lietuvoje 1919–1940 m. laikotarpiu	203

AUŠRA KARGAUDIENĖ, SILVIJA GERVIENĖ Genocidas ir baudžiamoji teisė: nacionalinės ir (ar) tarptautinės teisės apibrėžtys	215
III. BAUDŽIAMOJO PROCESO TEISĖS KLAUSIMAI	227
RIMA AŽUBALYTĖ Baudžiamąjį proceso raidos tendencijos: formų diferenciacija	229
RAIMUNDAS JURKA Imuniteto įveikimas privataus kaltinimo bylų procese: esama būklė ir perspektyvos	243
ROMUALDAS DRAKŠAS Dėl kasacinio proceso galimybės privataus kaltinimo byloje	259
PRANAS KUČONIS Konstituciniai apskundimo ikiteisminio tyrimo metu pagrindai	273
REMIGIJUS MERKEVIČIUS Gynėjo paskirtis šiuolaikiniame baudžiamajame procese	297
MARINA GUŠAUSKIENĖ Asmens duomenų apsauga baudžiamajame procese	311
JOLANTA ZAJANČKAUSKIENĖ Specialioji pažeidžiamųjų ar kaltinamųjų apsauga	325
EGLĖ LATAUSKIENĖ Nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, įrodinėjimo paradigma	339
ERNESTAS RIMŠELIS Rašytinio proceso plėtra Lietuvos baudžiamąjį proceso teisėje	355
ARTURAS PANOMARIOVAS Tarpšakinė prejudicija baudžiamajame procese: tarp esamo ir galimo	371
ALBERTAS MILINIS, MINDAUGAS BILIUS Kaltinimo keitimas teisme: teoriniai ir praktiniai aspektai	383
MINDAUGAS BILIUS, MARIUS KUZMINOVAS Privačių subjektų surinktų duomenų naudojimas Lietuvos baudžiamajame procese	397
EGIDIJUS LOSIS Prievaratos priemonių raidos tendencijos baudžiamajame procese	413
MINDAUGAS GIRDAUSKAS Ar teismo įgaliojimai sugriežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą atitinka valdžių padalijimo principą?	429
SIMONA ŽIŽIENĖ Abipusio pripažinimo principo Europos Sąjungos baudžiamąjį teisėje prielaidos, įtvirtinimas ir veiksmingumas: Europos arešto orderio atvejis	443

Pratarmė

Atrodytų, prabėgo ne tiek daug laiko nuo 2003 m. gegužės 1 d., kai Lietuvos Respublikoje įsigaliojo pirmieji nacionaliniai kodifikuoti baudžiamieji įstatymai – naujieji Baudžiamasis, Baudžiamąjį proceso ir Bausmių vykdymo kodeksai, įtvirtinę mūsų šalies baudžiamosios politikos nacionalinius pagrindus. Ir štai jau minime pirmąjį šių kodeksų galiojimo dešimtmetį...

Naujieji kodeksai buvo pradėti rengti paskelbus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę. Juos rengiant remtasi Europos Sąjungos, Europos Tarybos ir kitų tarptautinių teisės aktų nuostatomis, atsižvelgta į Europos Teisingumo Teismo bei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, įvertinta demokratinių teisinių valstybių baudžiamųjų, baudžiamąjį proceso ir bausmių vykdymo teisėkūra. Per pirmąjį gyvavimo dešimtmetį kodeksai patyrė nemažai pakeitimų ir papildymų, kurie, deja, ne visi buvo objektyviai pagrįsti. Kita vertus, galima teigti, kad kodeksai pirmąjį išbandymų etapą atlaikė, nes neprarado vieno iš svarbiausių bruožų – vidinio sistemingumo.

Mūsų įsitikinimu, geriausias pirmojo naujųjų kodeksų galiojimo jubiliejaus akcentas – mokslinių straipsnių, skirtų teorinei atskirų Baudžiamąjį kodekso ir Baudžiamąjį proceso kodekso nuostatų bei teismų jurisprudencijos taikant baudžiamuosius ir baudžiamąjį proceso įstatymus analizei, rinkinys.

Neabejotina, kad čia pateikiami Vilniaus universiteto Teisės fakulteto, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto ir Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto mokslininkų parengti moksliniai straipsniai, skirti baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės bendrosios ir specialiosios dalių, bausmių vykdymo ir baudžiamąjį proceso problematikai, bus įdomūs ir naudingi ne tik mokslininkams ir studentams, bet ir baudžiamuosius įstatymus kuriantiems bei taikantiems specialistams ir pareigūnams (valstybės tarnautojams, teisėjams, prokurorams, ikiteisminio tyrimo tyrėjams, advokatams ir kt.), taip pat visiems besidomintiems baudžiamosios justicijos problemomis.

Prof. habil. dr. Gintaras Švedas
Rinkinio vyriausiasis redaktorius

DĖL KASACINIO PROCESO GALIMYBĖS PRIVATAUS KALTINIMO BYLOSE

Straipsnio tema – viena iš nagrinėjant privataus kaltinimo bylas dažnai kylančių problemų dėl kasacinės instancijos nebuvimo privataus kaltinimo bylose. Analizuodamas šią problemą autorius pateikia nemažai argumentų, pagrindžiančių galutinę išvadą, kad kai kasacinis procesas negalimas privataus kaltinimo bylų nagrinėjimo metu, pažeidžiama asmens konstitucinė teisė į teisingą teismo procesą ir atimama galimybė tinkamai ginti savo teises ir teisėtus interesus teisminėje instancijoje, kuria Lietuvos gyventojai pasitiki labiausiai. Autorius siūlo išspręsti analizuotą problemą pakeičiant BPK 367 straipsnį.

Įvadas

Privatus kaltinimas – baudžiamojo proceso institutas, turintis šimtametes tradicijas ir žinomas daugelyje Europos valstybių. Pavyzdžiui, Vokietijos baudžiamasis procesas įtvirtina specifinį nukentėjusiojo, kai jis yra privatus kaltintojas (*Privatklage*), veikimo būdą. Šiuo atveju baudžiamasis procesas nustato tam tikras veikas, kada pagal Baudžiamojo proceso kodekso 374 § galimas privatus kaltinimas¹. Privatus kaltinimas galimas ir pagal Vengrijos baudžiamąjį procesą². Švedijoje nu-

¹ Pavyzdžiui, asmens būsto neliečiamumo pažeidimas (*ein Hausfriedensbruch § 123 des Strafgesetzbuches*), susirašinėjimo slaptumo pažeidimas (*Verletzung des Briefgeheimnisses nach § 202 des Strafgesetzbuches*), paprastas ir neatsargus kūno sužalojimas (nesunkus) (*eine Körperverletzung nach §§ 223 und 229 des Strafgesetzbuches*), persekiojimas arba grasinimai (*eine Nachstellung nach § 238 Abs. 1 des Strafgesetzbuches oder eine Bedrohung nach § 241 des Strafgesetzbuches*), kyšininkavimas ir papirkimas verslo santykiuose (*eine Nachstellung nach § 238 Abs. 1 des Strafgesetzbuches oder eine Bedrohung nach § 241 des Strafgesetzbuches*) ir kt.

² Antai EŽTT byloje C-404/07 *György Katz vs. István Roland Sós (Fővárosi Bíróság* prašymas priimti prejudicinį sprendimą) nurodoma, kad prokuroro funkcijas perėmusio privataus kaltintojo pareikštas viešasis kaltinimas yra ypatingas būdas pareikšti viešąjį kaltinimą, numatytas Vengrijos baudžiamojo proceso nuostatose. Be prokuroro pareiškiamų kaltinimų, Vengrijos teisėje numatyta galimybė nukentėjusiesiems nuo tam tikrų baudžiamųjų nusižengimų pareikšti ir palaikyti kaltinimus, t. y. „privatus kaltinimas“ (*magánvád*). Toks „privatus kaltinimo procesas, kuriame nukentėjusysis perima prokuroro funkcijas“, kaip antai pagrindinėje byloje, yra trečiasis viešojo kaltinimo būdas, leidžiantis nukentėjusiajam nuo nusikalstamos veikos dalyvauti procese, jeigu prokuroras atsiima pareikštus kaltinimus. EŽTT byla dėl prejudicinio sprendimo, prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62007CJ0404:LT:HTML> [žiūrėta 2013 04 19].

kentėjusysis bylose, kuriose prokuroras atsisakė baudžiamojo persekiojimo, gali pats palaikyti privatų kaltinimą. Panaši teisė įtvirtinta Prancūzijoje: nesudėtingų nusikaltimų, dėl kurių neatliekamas parengtinis tardymas, atvejais prokurorui atsisakius pradėti baudžiamąjį persekiojimą, nukentėjusysis gali kreiptis į teismą prašydamas nusiųsti kaltininkui „tiesioginį kvietimą į teismą“. Dokumentą surašo teismo pareigūnas, o kaltinimą teisme palaiko pats nukentėjusysis³. Privataus kaltinimo institutas įtvirtintas ir Ispanijos, Rusijos, Baltarusijos bei kitų šalių baudžiamojo proceso įstatymuose. Objektyvumo dėlei būtina pabrėžti, kad kai kurios šalys, kaip antai Olandija, šio instituto atsisakė⁴.

Privataus kaltinimo bylų procesas – tai toks procesas, kai dėl tam tikrų nusikalstamų veikų asmenį kaltina ne valstybės institucija (pareigūnas), o pats nukentėjusysis (ar jo atstovas). Privataus kaltinimo bylų proceso reglamentavimo ypatumus lemia tai, kad šiame procese pirmiausia siekiama sutaikyti konfliktuojančius asmenis, o jeigu sutaikyti nepavyksta – nustatyti, ar įtariamasis, kaltinimas asmuo yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką, ir, jeigu yra pagrindas, teisingai jį nubausti. Baudžiamojo proceso paskirtis yra ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus, greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 1 straipsnis). Įgyvendindama šias nuostatas Lietuvos valstybė vadovaujasi ne tik Lietuvos Respublikos Konstitucija, nacionaliniais, tarptautiniais ir Europos Sąjungos teisės aktais⁵, bet ir konstitucine doktrina bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama teismų praktika.

Privataus kaltinimo veikų kategorijoje atsiranda konfliktas tarp visuomenės intereso apsaugoti nuo nusikalstamų veikų bei juos darančių asmenų ir nukentėjusiojo, kuris gali pageidauti, kad baudžiamasis persekiojimas nevyktų, vengdamas su juo susijusio viešumo. Tokiais atvejais valstybė, gerbdama nukentėju-

³ AŽUBALYTĖ, R. Prokuroro diskrecinė valdžios kontrolė vykdant baudžiamąjį persekiojimą. Jurisprudencija, 2003, Nr. 41(33), p. 51.

⁴ GODA, G. et al. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius, 2005, p. 599.

⁵ Pavyzdžiui, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 (1950 m. lapkričio 4 d.). Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016; Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Roma, 1950 m. lapkričio 4 d. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987; 1985 m. lapkričio 29 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos deklaracija „Dėl pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukoms“ (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. Distr. General 29 November 1985). Prieiga per internetą: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>; Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (85) 11 Dėl nukentėjusiojo padėties baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese (Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (85) 11 of the Committee of Ministers to Member States on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure (Adopted by the Committee of Ministers on 28 June 1985 at the 387th meeting of the Ministers' Deputies)) Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/docs/council_eur_rec_85_11_en.pdf; Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES 2012 m. spalio 25 d. kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:LT:PDF>; Recommendation R (85) 11 on the position of the victim in the framework of criminal procedure; Recommendation R (87) 18 concerning the simplification of criminal justice, ir kt.

siojo privatumą, gali netraukti kaltininko baudžiamajon atsakomybėn. Privataus kaltinimo bylų baudžiamajame procese specifika visų pirma pasireiškia tuo, kad tik nukentėjusysis gali inicijuoti baudžiamosios bylos išskėlimą ir tik jis, įstatymo nustatytais atvejais susitaikęs su kaltininku, gali jį nutraukti. Pabrėžtina, kad BPK 407 straipsnyje nustatytas konkrečių nusikalstamų veikų, dėl kurių gali būti pradėtas privataus kaltinimo procesas, sąrašas įtvirtino veikas, kuriomis neabejotinai labiausiai pažeidžiami privačių asmenų interesai. Vis dėlto privataus kaltinimo veikos tam tikru aspektu paliečia ir visos visuomenės ar net valstybės interesus. Todėl apribodama dalyvavimą privataus kaltinimo procese valstybė pasilieka teisę atskirais atvejais įsiterpti į privačių asmenų tarpusavio santykius, ypač kai, jos požiūriu, silpnesniojo interesai negali būti savarankiškai (jo paties) apginti. Deja, visų asmenų teisės į nepriklausomo ir nešališko teismo bylos nagrinėjimą teisinis reguliavimas nėra neprikaištingas, nes neužtikrina lygių visų asmenų galimybių su kasaciniu skundu kreiptis į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą.

Pripažindama Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisdikciją, Lietuva įsipareigojo vykdyti jo priimtus sprendimus ir užtikrinti visiems asmenims teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. Paminėtina, kad visuomenės raidos ir vystymosi etapuose Lietuvoje (kaip ir visame pasaulyje) kasdien išryškėja naujų žmogaus teisių apsaugos problemų. Todėl labai svarbu atsižvelgti į Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) nuolatinę reakciją į visuomenės pokyčius ir naujus iššūkius. Pavyzdžiui, EŽTT greta kitų esminių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos klausimų taip pat yra konstatavęs, kad faktas, jog šeiminio smurto veikos yra priskiriamos privataus kaltinimo veikoms, nepažeidžia EŽTK (byla *Belacqua and S. vs. Bulgaria*)⁶.

Pabrėžtina, kad Lietuvos Respublikos mokslininkų darbuose privataus kaltinimo problematika nebuvo išsamiai nagrinėjama. Keletą straipsnių apie privataus kaltinimo bylų nagrinėjimo ypatumus dar sovietiniais metais spaudoje yra paskelbęs J. Tomaševičius⁷. Privataus kaltinimo baudžiamajame procese teorinei problematikai kiek daugiau dėmesio buvo skyręs G. Goda ir kt. autoriai vadovėlyje „Baudžiamojo proceso teisė“ (2005) ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentare (2003). Išskirtini profesorės Rimos Ažubalytės straipsniai „Nukentėjusiojo nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida“ ir „Prokuroro diskrecinė valdžios kontrolė vykdant baudžiamąjį persekiojimą“⁸.

⁶ Case Of *BEVACQUA AND S. vs. BULGARIA*. Prieiga per internetą: <http://www1.umn.edu/humanrts/research/bulgaria/BEVACQUA.pdf>

⁷ Pavyzdžiui, žr.: TOMAŠEVIČIUS, J. Priešpriešinis pareiškimas privataus kaltinimo bylose. Socialistinė teisė, 1985, Nr. 3; TOMAŠEVIČIUS, J. Privataus kaltinimo bylų nagrinėjimas draugiškame teisme. Socialistinė teisė, 1986, Nr. 1; TOMAŠEVIČIUS, J. Privataus kaltinimo bylų parengtinis tyrimas. Socialistinė teisė, 1982, Nr. 3 ir kt.

⁸ AŽUBALYTĖ, R. Nukentėjusiojo nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida. Jurisprudencija, 2010, Nr. 4(122); AŽUBALYTĖ, R. Prokuroro diskrecinė valdžios kontrolė vykdant baudžiamąjį persekiojimą. Jurisprudencija, 2003, Nr. 41(33).

Tačiau šiuose straipsniuose nėra išsamiau analizuojama kasacinės instancijos eliminavimo privataus kaltinimo procese problema. Teorinį šio instituto pagrindimą daugiausia teikia rusų autoriai F. M. Jagofarovas, J. J. Makarovas, N. E. Petrova⁹ ir kt. Galima būtų tęsti autorių darbų apžvalgą, tačiau analizuoti visą teisinę literatūrą ir išsamiai komentuoti kiekvieną mokslinį darbą nėra šio straipsnio tikslas. Jame siekiama iširti kasacinio proceso eliminavimo privataus kaltinimo bylose aspektus, kurie nėra plačiau analizuojami mokslinėse publikacijose, todėl reikalauja nuodugnesnių mokslinių svarstymų ir diskusijų.

1. Privataus kaltinimo bylų proceso reglamentavimas Lietuvos Respublikos įstatymuose

Įstatymų leidėjas BPK XXX skyriaus „Privataus kaltinimo bylų procesas“ 407 straipsnyje¹⁰ įtvirtino nusikalstamų veikų, kuriose neatliekamas ikiteisminis tyrimas, sąrašą ir nustatė, kad procesas pradedamas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas. Nurodytos savo pobūdžiu labai skirtingos nusikalstamos veikos, susijusios su nusikaltimais žmogaus sveikatai (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 139 straipsnio 1 dalis, 140 straipsnio 1 dalis), nusikaltimais žmogaus laisvei (BK 148 straipsnis), baudžiamaisiais nusižengimais seksualinio apsisprendimo laisvei (BK 152 straipsnis), nusikaltimais ir baudžiamaisiais nusižengimais asmens garbei ir orumui (BK 154 ir 155 straipsniai), nusikaltimais asmens privataus gyvenimo neliečiamumui (BK 165 ir 168 straipsniai), nusikaltimais nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams (BK 187 straipsnio 1 ir 3 dalyse bei 188 straipsnyje numatyti nusikaltimai) ir baudžiamaisiais nusižengimais mirusiojo atminimui (BK 313 straipsnis).

Taigi įstatymų leidėjas įtvirtino gana platų privataus kaltinimo bylų sąrašą, kuriuo remiantis nukentėjusiems nuo nurodytų nusikalstamų veikų ir ketinantiems paduoti dėl to skundą keliama griežtesni reikalavimai nei nukentėjusiems nuo kitų nusikalstamų veikų. Pavyzdžiui, BPK 166 straipsnio 1 dalyje skundui, pareiškimui ar pranešimui, pagal kurį yra pradedamas ikiteisminis tyrimas, nėra keliami jokių reikalavimų. Pasak P. Kuconio, pagal BPK 166 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą ikiteisminis tyrimas „pradedamas automatiškai, pradėjus bet kurį BPK numatytą ikiteisminio tyrimo veiksmą <...>, kuriuo nustatinėjamos tiriamo įvykio aplinkybės“¹¹. Taigi tam, kad būtų pradėtas ikiteisminis tyrimas, pakanka teisėsaugos institucijoms gauti skundą, pareiškimą ar prane-

⁹ Pavyzdžiui, žr.: МАКАРОВ, Ю. Я. Частное обвинение: теория, судебная практика, документы. Москва, 2009; ПЕТРОВА, Н. Е. Частное и субсидиарное обвинение. Самара, 2004.

¹⁰ Baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.

¹¹ KUČONIS, P. Ikitiesminio tyrimo pradėjimo ir atsisakymo jį pradėti teisinio reguliavimo probleminiai aspektai. Iš: Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius, 2012, p. 465.

šimą apie nusikalstamą veiką arba prokurorui ar ikiteisminio tyrimo pareigūnui patiekti nustatyti nusikalstamos veikos požymius. Pradėjus ikiteisminį tyrimą, nustatyti kaltą asmenį ir įrodyti jo kaltę turi ikiteisminio tyrimo pareigūnai. Tai gi centrinė proceso figūra yra ikiteisminio tyrimo pareigūnas ir prokuroras. Paminėtina, kad procese taip pat įtvirtintas gana platus sąrašas asmenų, kurie gali inicijuoti baudžiamosios bylos išskėlimą. Įrodinėjimo pareiga įstatymų leidėjo priskiriama išimtinai valstybės atstovams, kurie privalo paisyti nekaltumo prezumpcijos¹². Tuo tarpu privataus kaltinimo bylų procese kaltintoju tampa nukentėjusysis ar jo teisėtas atstovas. Kadangi tik nukentėjusysis gali tinkamai įvertinti jam nusikalstama veika padarytos žalos dydį, įstatymų leidėjas uždeda jam ir kaltės įrodinėjimo našta (*onus probandi*). Pats nukentėjusysis ar jo atstovas privalo nustatyti nusikalstamą veiką padariusio ar įtariamojo asmens vardus, pavardes ir gyvenamąją vietą, šios veikos padarymo aplinkybes, liudytojus ir kt., nes pagal BPK 412 straipsnio 2 dalį privataus kaltinimo tvarka paduodamame skunde ar pareiškime, be kitų duomenų, turi būti nurodyta ir nusikalstamos veikos, kuria kaltinamas asmuo, padarymo vieta, laikas, padariniai ir kitos esminės aplinkybės; duomenys, kurie patvirtina skunde ar pareiškime išdėstytas aplinkybes; nukentėjusiojo, nusikalstamos veikos padarymu įtariamo asmens bei liudytojų vardai, pavardės ir gyvenamoji vieta¹³. Visa tai lemia, kad nukentėjusiųjų privataus kaltinimo bylose padėtis yra kitokia, palyginti su nuo kitų nusikalstamų veikų nukentėjusiais asmenimis. Akivaizdu, kad nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių asmenų teisės ir galimybės privataus kaltinimo bylose nustatyti visas nusikalstamos veikos aplinkybes, palyginti su ikiteisminio tyrimo pareigūnų galimybėmis, yra ribotos dažnai ne tik dėl finansinių galimybių, bet ir dėl biurokratinio valstybės aparato darbuotojų požiūrio į privačių asmenų prašymus, liudytojų materialinio ar kitokio priklausomumo nuo kaltininko, nenoro dalyvauti teisiniame procese ir kt. Nors Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime¹⁴ nustatė, kad BPK 407 straipsnio nuostatos neprieštarauja Konstitucijai,

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas nekaltumo prezumpcijos principas skelbia, kad „asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu“, o Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta: „kiekvienas žmogus, kaltinamas nusikaltimo padarymu, laikomas nekaltu tol, kol jo kaltumas neįrodytas pagal įstatymą“.

¹³ Pabrėžtina, kad tuo atveju, kai nėra žinomas įtariamasis, procesas vyksta bendra (ne privataus kaltinimo) tvarka.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų iširti, ar Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos konstitucijai. Valstybės žinios, 2006, Nr. 7-254.

tačiau šio nutarimo konstatuojamojoje dalyje plėtodamas konstitucinę doktriną pabrėžė, kad įstatymų leidėjas privalo paisyti konstitucinio teisinės valstybės principo, *inter alia* suponuojančio asmens teisę į tinkamą teisinį procesą, kuris turėtų užtikrinti kiekvienam baudžiamajame procese ginančiam savo teises asmeniui teisę, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos paisys lygia-teisiškumo principų, bus nešališkos, nepriklausomos, sieks nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimus priims tik teisės pagrindu. Jos taip pat konstitucinio teisinės valstybės principo yra įpareigojamos nenukrypti nuo bendrųjų teisės principų, įtvirtintų demokratinėse valstybių jurisprudencijoje.

2. Asmens teisės į tinkamą teisinį procesą privataus kaltinimo byloje pažeidimas

S. Soubert'as įsitikinęs, kad įvairiais žmonijos istorijos tarpsniais vyravo stipriojo teisė¹⁵. Anot T. Hobbeso, žmogaus teisės siekia tiek, kiek ir jo jėga. Reikšminga tik galingojo teisė. Siekiant eliminuoti stipriojo teisę, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir buvo įtvirtintas prigimtinio teisingumo principas, kuris nustato interesų pusiausvyrą ir suponuoja tai, kad baudžiamajame įstatyme ir baudžiamajame procese nustatytos taisyklės turi būti teisingos ir vienodai taikytinos visiems asmenims. Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs. Šia nuostata yra įtvirtinta formali visų asmenų lygybė. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis asmenų lygybės įstatymui principas reikalauja, jog teisė pagrindines teises ir pareigas įtvirtintų visiems vienodai (Konstitucinio Teismo *inter alia* 2008 m. gruodžio 24 d., 2009 m. kovo 2 d., 2011 m. gruodžio 22 d., 2012 m. kovo 29 d., 2012 m. birželio 4 d. nutarimai)¹⁶. Šis principas pažeidžiamas, kai tam tikri asmenys ar jų grupės yra

¹⁵ SOUBERT, S. Subalansuotas teisiškai saugomų vertybių vertinimas Kambodžoje. Konstitucinė jurisprudencija, 2007, Nr. 2(6), p. 278.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, Kalėjų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 3 straipsnio 2 dalies (2000 m. liepos 13 d., 2005 m. gegužės 19 d. redakcijos), 11 straipsnio 5 dalies (2000 m. gruodžio 21 d. redakcija), 11 straipsnio 3 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 12 dalies (2007 m. sausio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2008-12-31, Nr. 150-6106; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatymo 10 straipsnio 1 dalies (2008 m. vasario 1 d. redakcija) nuostatų ir 11 straipsnio (2008 m. vasario 1 d. redakcija) 1 dalies 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 25-988; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo (2009 m. balandžio 30 d. redakcija) nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 160-7591; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo, Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo, Lietuvos Respublikos Savivaldybių Tarybų rinkimų įstatymo, Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo kai kurių nuostatų, kuriomis reguliuojami su rinkimų užstato sumokėjimu, kandidatų deklaracijų pateikimu,

traktuojamos skirtingai, nors tarp jų nėra tokio pobūdžio ir tokios apimties skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas (Konstitucinio Teismo *inter alia* 2010 m. gegužės 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d., 2012 m. vasario 6 d., 2012 m. vasario 27 d. nutarimai)¹⁷.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad Lietuvos Respublikos teismai yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 12 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, apygardų ir apylinkių teismai yra bendrosios kompetencijos teismai, nagrinėjantys civilines, baudžiamąsias ir administracinių teisės pažeidimų bylas, Lietuvos apeliacinis teismas yra bendrosios kompetencijos teismas, nagrinėjantis civilines ir baudžiamąsias bylas. Privataus kaltinimo bylas, kaip minėta, nagrinėja tik bendrosios kompetencijos apylinkių teismai, o galutinė jų instancija – apeliacinis teismas. Taigi asmenys neturi teisės kreiptis su kasaciniu skundu į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, kurio veiklos svarbiausias uždavinys – kasacinių bylų kokybiškas ir operatyvus nagrinėjimas, bendrosios kompetencijos teismų praktikos formavimas ir sklaida. Kaip tik Aukščiausiasis Teismas, pasak E. Kūrio, privalo įstatymų nustatyta tvarka užtikrinti vienodos teismų praktikos formavimą¹⁸. Žemesnės grandies bendrosios kompetencijos teismų precedentų privalomumas įstatymiškai nėra įtvirtintas.

Čia pabrėžtina, kad teisingumas turi būti vykdomas visada paliekant gali- mybę ištaisyti galimą klaidą arba pakeisti nuosprendį paaiškėjus naujoms aplin- kybėms¹⁹. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad įstatyme turi būti ne tik įtvirtinta proceso šalies teisė apskųsti pirmosios instancijos teismo bai- giamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, bet ir nustatyta tokia

rinkimų slenkščio pasiekimu, sutarties su politinės kampanijos išdininku sudarymu ir valstybės biudžeto lėšų politinėms partijoms paskirstymu susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 40-1973; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 redakcija), 135 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 64-3246.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 15 straipsnio (2007 m. sausio 16 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 63-3111; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo (2009 m. balandžio 30 d. redakcija) nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 160-7591; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatų, kuriomis reguliuojamas pensijų perskaičiavimas ir mokėjimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 109-5528; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo, Tarnybos Lietuvos Respublikos munitinėje statuto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu NR. 86 patvirtintų ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 26-1200.

¹⁸ KŪRIS, E. et al. Lietuvos teisinės institucijos. Vilnius, 2011, p. 121.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 1998, Nr. 109-3004.

apskundimo tvarka, kuri leistų aukštesnės instancijos teismui ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas; priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeista asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai). Objektvumo dėlei būtina paminėti, kad Konstitucinis Teismas specialiai nėra pasisakęs, jog nagrinėjant bylas visais atvejais turi būti privaloma ir apeliacija, ir kasacija. Tačiau tai *inter alia* dar nereiškia, kad Konstitucinio Teismo suformuluotomis konstitucinės doktrinos nuostatomis negalima vadovautis nagrinėjant privataus kaltinimo problematiką, nes kaip tik šios nuostatos gali padėti išsklaidyti principinius teorinius neaiškumus.

Manytina, kad *tais atvejais, kai iš baudžiamojo proceso eliminuojama kasacinė instancija, asmuo praranda galimybę apginti savo teises ir teisėtus interesus paisant visų iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių teisinio aiškumo, tikrumo, teisės viešumo principų, taip pat reikalavimo užtikrinti žmogaus teises ir laisves.*

Ši aplinkybė taip pat verčia atkreipti dėmesį ir į tai, kad privataus kaltinimo bylos šalims yra atimta galimybė kreiptis į instituciją, kuria jie labiausiai pasitiki ir nekvestionuoja jos sprendimo. 2011 m. atlikti kriminologiniai tyrimai rodo, kad Lietuva kartu su Bulgarija yra tarp tų šalių, kuriose pasitikėjimas teisine sistema yra mažiausias²⁰. Pabrėžtina, kad net trečdalis gyventojų mūsų teismų veiklą užtikrinant asmens teisę į teisingą bylos nagrinėjimą vertina blogai ir labai blogai. Visoje teismų sistemoje geriausiai yra vertinamas Aukščiausiasis Teismas. Vykdydamas teisingumą ir užtikrinamas konstitucinių vertybių gynimą nagrinėjant bylas kasacine tvarka, šis teismas palaiipsniui didina atvirumą visuomenei, skatina dialogą su įvairiomis socialinėmis grupėmis, siekdamas didesnio visuomenės pasitikėjimo visa teismų sistema. Antai net 53 proc. apklaustųjų mano, kad šis teismas savo veikloje vadovaujasi lygiateisiškumo ir teisingumo principais, o apylinkių teismai (59 proc. respondentų) ir apygardų teismai (56 proc.) nėra vienodai teisingi visiems²¹. Taigi privataus kaltinimo bylos yra nagrinėjamos teismuose, kuriais gyventojai mažiausiai pasitiki. Vertinant susidariusią padėtį, neišvengiamai kyla teisingo teisinio proceso, kuriame prioritetas teikiamas asmens teisių apsaugai ir kuris yra būtina sąlyga bylai teisingai išspręsti, taikymo problema. Neabejotina, kad žemesnės instancijos teismų klaidų ištaisymas kasacinėje instancijoje yra ne tik atitinkamos bylos šalių, bet ir visos visuomenės pasitikėjimo bendrosios kompetencijos teismų sistema *conditio sine qua non* (būtinoji sąlyga). Užtikrinant asmens teisių apsaugą negalima nepaisyti pamatinių teisinės valstybės principų, pagal kuriuos asmuo turi būti tikras, jog jo bylą nagrinėjantys teismai yra nešališki, nepriklausomi, sieks nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimą priims tik teisės pagrindu.

²⁰ DOBRYNINAS, A.; DRAKŠIENĖ, A.; GAIDYS, V.; VILEIKIENĖ, E.; ŽILINSKIENĖ, L. Pasitikėjimo Lietuvos teisėsauga profiliai. Vilnius, 2012, p. 82

²¹ *Ibidem*, 2012, p. 135.

Pabrėžtina, kad pagal Konstituciją įstatymui, teismui ir kitoms valstybinėms institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs (29 straipsnio 1 dalis). Bylose, kuriose kaltinimą palaiko prokuroras²², taip pat privataus kaltinimo bylose, kuriose prokuroras nedalyvauja, turi būti taikomos vienodos baudžiamojo proceso nuostatos, nes vien ta aplinkybė, kad prokuroro nuomone nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę arba padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtą savo interesų, negali būti vertinama kaip objektyviai pateisinanti šių dviejų teisinių situacijų skirtumą. Tačiau dėl BPK 367 straipsnio 3 dalyje nustatyto teisinio reguliavimo šalių, kurios dalyvauja privataus kaltinimo bylose, teisės yra suvaržytos, palyginti su bylomis, kuriose kaltinimą palaiko prokuroras.

Konstitucinis Teismas, minėta, yra konstatavęs, jog įstatymu reglamentuodamas baudžiamojo proceso santykius įstatymų leidėjas turi gana plačią diskreciją ir gali įstatymu nustatyti skirtingas baudžiamojo proceso rūšis, kartu ir baudžiamojo proceso ypatumus tiriant tam tikras nusikalstamas veikas ir (arba) nagrinėjant atskirų kategorijų baudžiamąsias bylas, *inter alia* skirtingas tam tikrų nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo taisykles, baudžiamojo proceso dalyvių teisinio statuso ypatumus ir kt. (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). Tačiau įgyvendindamas minėtą diskreciją įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių asmenų lygiateisiškumą, teisę į teisingą ir nešališką teismą, teisėjo ir teismų nepriklausomumą vykdant teisingumą. Idant būtų išvengta bet kokių abejonių, jog šie dalykai nėra užtikrinami, įstatyme turi būti nustatoma, kad privataus kaltinimo baudžiamosiose bylose tiek kaltinamasis, tiek nukentėjęs turi teisę ginti savo interesus kasacinėje instancijoje. G. Goda visiškai pagrįstai atkreipia dėmesį į tai, kad „teisė į tvarkingą teisingumo vykdymą demokratinėje visuomenėje yra išskirtinė ir ši teisė <...> negali būti aukojama tikslingumo sumetimais. Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtinto teisingo proceso reikalavimo turi būti laikomasi visuose procesuose – nuo pačios paprasčiausios iki pačios komplikuočiausios bylos“²³.

Minėta, kad BPK 407 straipsnyje nustatytais nusikalstamomis veikomis kėsinama į įvairius baudžiamojo įstatymo saugomus teisinius gėrius – tai nuskaltimai žmogaus sveikatai, žmogaus laisvei, baudžiamieji nusižengimai seksualinio apsisprendimo laisvei, nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens garbei ir orumui, asmens privataus gyvenimo neliečiamumui, nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams, ir baudžiamieji nusižengimai mirusiojo atminimui. Šiame straipsnyje nurodytas veikas įstatymų leidėjas pripažino nesunkiomis, todėl ir nustatė kitokias baudžiamojo persekiojimo taisykles. Nekvestionuojant įstatymų leidėjo diskrecijos priklausomai nuo nusikalstamos vei-

²² Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros aiškinamasis raštas „Dėl prokuroro dalyvavimo privataus kaltinimo bylų procese“. Prieiga per internetą: <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=B%2BdEoUfUnbg%3D&tabid=477> [žiūrėta 2013 02 15].

²³ GODA, G. Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą. Teisė, 2000, Nr. 37, p. 38.

kos sunkumo nustatyti nevienodą jų gynimo teisinį reglamentavimą (pavyzdžiui, skirtingas bausmes), vis dėlto manytina, kad valstybė negali nustatyti diskriminuojančių nuostatų, darančių privataus kaltinimo procesą nelygiavertį bendrajam procesui. Pagal Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalį įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys yra lygūs. Konstitucijos 21, 22, 23, 24 straipsniai užtikrina žmogaus teises į asmens, privataus gyvenimo, nuosavybės, būsto neliečiamumą nepriklausomai nuo to, kokio dydžio žala asmeniui padaryta. Nukentėjusiam asmeniui privataus kaltinimo byloje turėtų būti leidžiama pačiam spręsti, ar jis nori, kad kaltinimą palaikytų prokuroras, ar pats naudosis šia teise savarankiškai. *Visais atvejais jis (taip pat ir kaltinamasis šioje byloje) turėtų turėti galimybę kreiptis su skundu į Aukščiausiąjį Teismą.*

Lietuvos narystė Europos Sąjungoje ir kitose tarptautinėse organizacijose – svarbus veiksnys, darantis įtaką valstybės teisiniam gyvenimui. Dėl Lietuvos narystės ir integracijos į Europos Sąjungos teisinę sistemą didėja reikalavimai įstatymų leidėjui, teisėjui ir kitų dirbančių teismuose darbuotojų kvalifikacijai. Todėl visų pirma įstatymų leidžiamajai valdžiai, pagal savo kompetenciją priimančiai naujus teisės aktus ar keičiančiai jau galiojančius, reikėtų skirti daugiau dėmesio teisės aktų nuoseklumui, užtikrinant asmens teisę į teisingą teismą. Pabrėžtina, kad tokią pačią išvadą galima daryti iš Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau – Konvencija) nuostatų analizės. Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą – *inter alia* kad kiekvienas asmuo turi teisę į jo bylos nagrinėjimą lygybės sąlygomis pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo. Ši nuostata reikalauja, kad įstatymais būtų įtvirtinta garantijų sistema, kuri padės minėtiems asmenims išvengti išorinės įtakos. EŽTT byloje *Cudak prieš Lietuvą* ([DK], pareiškimo Nr. 15869/02, 2010-03-23) atkreipė dėmesį į tai, kad teisė į teismą turi būti ne teorinė, bet veiksminga ir užtikrinta praktikoje, be to, Teismas pabrėžė, kad jei valstybės imuniteto principo taikymas riboja teisę kreiptis į teismą, būtina įvertinti, ar pagal bylos aplinkybes toks ribojimas yra pagrįstas²⁴.

Visa esamos padėties, kai kasacinis procesas negalimas privataus kaltinimo bylų nagrinėjimo metu, analizė leidžia daryti kategorišką išvadą, kad taip pažeidžiama asmens konstitucinė teisė į teisingą teismo procesą bei atimama galimybė tinkamai ginti savo teises ir teisėtus interesus teisminėje instancijoje, kuria Lietuvos gyventojai pasitiki labiausiai. Todėl siūlytina pakeisti BPK 367 straipsnio 3 dalį išbraukiant iš jos žodžius „nagrinėjant bylą privataus kaltinimo tvarka priimti nuosprendžiai ar nutartys, taip pat“ ir ją suformuluojant taip:

„Kasacine tvarka neskundžiami ir nenagrinėjami apeliacine tvarka neskųsti ir nenagrinėti nuosprendžiai ar nutartys. Kasacine tvarka apskųsti įsiteisėjusių nuosprendžių ar nutartį galima tik dėl tų klausimų, kurie buvo nagrinėti apeliacinės instancijos teisme.“

²⁴ Byla *Cudak prieš Lietuvą*. Prieiga per internetą: http://www.tm.lt/dok/CUDAK_2010_spr.pdf

Išvados ir pasiūlymai

1. Privataus kaltinimo bylų institutas nėra pakankamai detalai ir aiškiai reglamentuotas. Tais atvejais, kai iš baudžiamojo proceso eliminuojama kasacinė instancija, asmuo praranda galimybę apginti savo teises ir teisėtus interesus paisant visų iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių teisinio aiškumo, tikrumo, teisės viešumo principų, taip pat reikalavimo užtikrinti žmogaus teises ir laisves.
2. Visa esamos padėties, kai kasacinis procesas negalimas privataus kaltinimo bylų nagrinėjimo metu, analizė leidžia daryti kategorišką išvadą, kad taip pažeidžiama asmens konstitucinė teisė į teisingą teismo procesą bei atimama galimybė tinkamai ginti savo teises ir teisėtus interesus teisminėje instancijoje, kuria Lietuvos gyventojai pasitiki labiausiai – Lietuvos Aukščiausiąjame Teisme.
3. Siūlyama pakeisti BPK 367 straipsnį, išbraukiant iš jo 3 dalies žodžius „nagrinėjant bylą privataus kaltinimo tvarka priimti nuosprendžiai ar nutartys, taip pat“, ir įtvirtinti kiekvieno asmens teisę privataus kaltinimo byloje kreiptis į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą dėl bylos nagrinėjimo kasacinėje instancijoje.

Literatūra

Tarptautiniai ir Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. 1985 m. lapkričio 29 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos deklaracija „Dėl pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukoms“ (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. Distr. GENERAL 29 November 1985). Prieiga per internetą: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>
2. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES 2012 m. spalio 25 d. kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:LT:PDF>
3. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R(85)11 Dėl nukentėjusiojo padėties baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese (Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R(85)11 of the Committee of Ministers to Member States on the position of the victim in the Framework of Criminal Law and Procedure (Adopted by the Committee of Ministers on 28 June 1985 at the 387th meeting of the Ministers' Deputies)). Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/docs/council_eur_rec_85_11_en.pdf
4. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 (1950 m. lapkričio 4 d.). Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016.
5. Žmogaus teisių pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Roma, 1950 m. lapkričio 4 d. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.
6. Recommendation R(87)18 concerning the simplification of criminal justice. Prieiga per internetą: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=608011&SecMode=1&DocId=694270&Usage=2>. Arba Rekomendacija NR. R(87)18 dėl baudžiamosios justicijos sistemos supaprastinamo. Iš: Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje. Vilnius: Eugrimas, 2006.

7. Baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.
8. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas. Valstybės žinios, 2011, Nr. 91-4333.
9. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 17-649.
10. Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros aiškinamasis raštas „Dėl prokuroro dalyvavimo privataus kaltinimo bylų procese“. Prieiga per internetą: <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=B%2BdEoUfUnbg%3D&tabid=477>

Teismų sprendimai

11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 redakcija), 135 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 64-3246.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo, Tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statuto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu NR. 86 patvirtintų ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 26-1200.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatų, kuriomis reguliuojamas pensijų perskaičiavimas ir mokėjimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai, atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 109-5528.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo, Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo, Lietuvos Respublikos Savivaldybių Tarybų rinkimų įstatymo, Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo kai kurių nuostatų, kuriomis reguliuojami su rinkimų užstato sumokėjimu, kandidatų deklaracijų pateikimu, rinkimų slenkščio pasiekimu, sutarties su politinės kampanijos išdininku sudarymu ir valstybės biudžeto lėšų politinėms partijoms paskirstymu susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 40-1973.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo (2009 m. balandžio 30 d. redakcija) nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 160-7591.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 15 straipsnio (2007 m. sausio 16 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 63-3111.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatymo 10 straipsnio 1 dalies (2008 m. vasario 1 d. redakcija) nuostatų ir 11 straipsnio (2008 m. vasario 1 d. redakcija) 1 dalies 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 25-988.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, Kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 3 straipsnio 2 dalies (2000 m. liepos 13 d., 2005 m. gegužės 19 d. redakcijos), 11 straipsnio 5 dalies (2000 m. gruodžio 21 d. redakcija), 11 straipsnio 3 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 12 dalies (2007 m. sausio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai“. Valstybės žinios, 2008, Nr. 150-6106.

19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų iširti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 7-254.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 1998, Nr. 109-3004
21. EŽTT sprendimai bylose: *Cudak prieš Lietuvą*. Prieiga per internetą: http://www.tm.lt/dok/CUDAK_2010_spr.pdf. 12 June 2008; *Case of Bevacqua and S. vs. BULGARIA*. Prieiga per internetą: <http://www1.umn.edu/humanrts/research/bulgaria/BEVACQUA.pdf>
22. EŽTT byla dėl prejudicinio sprendimo. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62007CJ0404:LT:HTML>

Specialioji literatūra

23. AŽUBALYTĖ, R. Prokuroro diskrecinė valdžios kontrolė vykdant baudžiamąjį persekiojimą. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 41(33).
24. AŽUBALYTĖ, R. Nukentėjusiojo nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida. *Jurisprudencija*, 2010, Nr. 4(122).
25. DOBRYNINAS, A.; DRAKŠIENĖ, A.; GAIDYS, V.; VILEIKIENĖ, E.; ŽILINSKIENĖ, L. Pasitikėjimo Lietuvos teisėsauga profiliai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.
26. DRAKŠAS, R. Viešojo intereso gynimas: praktika ir problemos. Lietuvos advokatūra, 2012, Nr. 4(45).
27. GODA, G. *Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą*. Teisė, 2000, Nr. 37.
28. GODA, G. *et al.* Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
29. KUCONIS, P. Ikitiesminio tyrimo pradėjimo ir atsisakymo jį pradėti teisinio reguliavimo probleminiai aspektai. Iš: *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: 2012.
30. KURIS, E. *et al.* Lietuvos teisinės institucijos. Vilnius: Registrų centras, 2011.
31. SOUBERT, S. Subalansuotas teisiškai saugomų vertybių vertinimas Kambodžoje. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2007, Nr. 2(6).
32. ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
33. TOMAŠEVIČIUS, J. *Privataus kaltinimo bylų parengtinis tyrimas*. Socialistinė teisė, 1982, Nr. 3.
34. TOMAŠEVIČIUS, J. *Priešpriešinis pareiškimas privataus kaltinimo bylose*. Socialistinė teisė, 1985, Nr. 3.
35. TOMAŠEVIČIUS, J. *Privataus kaltinimo bylų nagrinėjimas draugiškame teisme*. Socialistinė teisė, 1986, Nr. 1.
36. МАКАРОВ, Ю. Я. *Частное обвинение: теория, судебная практика, документы*. Москва: Проспект, 2009.
37. ПЕТРОВА, Н. Е. *Часное и субсидиарное обвинение*. Самара, 2004.